

Received: 2024/2/6

Accepted: 2024/7/13

from 23 to 44

**Mohammad Sharif
Taherpour**

Asistant Professor, Department
of Educational Sciences, Malayer
University, Malayer, Iran.
(Corresponding Author)
m.s.taherpour@malayeru.ac.ir

Mahdi Ramazani

Master of Philosophy of
Education, Department of
Educational Sciences, Malayer
University, Malayer, Iran.
mramazani24@yahoo.com

**Hedayatollah
Etemadzadeh**

Asistant Professor, Department
of Educational Sciences, Malayer
University, Malayer, Iran.
etemad.hedayat@gmail.com

Keywords:

Sexual education, Ontological
Foundations, Principles, Methods,
Islam.

Explaining Ontological Foundations, Principles, and Methods of Sexual Education from the Islamic Perspective

Abstract

From the Islamic standpoint, sexual education refers to teaching ethical and religious criteria in relation to the sexual dimension of the human being. In this sense, there are generally three approaches, including (1) the monasticism approach, based on resisting sexual urges and prohibiting sexual awareness and education; (2) the reformist approach, founded on liberation from traditional sexual ethics, sexual freedom, as well as recognition of various sexual orientations; and (3) the moderate approach, derived from the main teachings of Islam regarding sexual needs and sexual education. Against this background, the present study was to explain the ontological foundations, principles, and methods of sexual education from the Islamic perspective, through a descriptive-analytical inductive method. The study results for the ontological foundations of sexual education were associated with God-centeredness, existence as the manifestation of the best system, coupled relationships, purposeful existence, and existence in the world and the hereafter. The sexual education principles also consisted of divine commands as sexual education criteria, sexual piety, sexual dignity not as the ideal goal, development of great human talents, marriage, conferring views on marriage, divine standards for marriage, reasonable purposefulness of sexual education, and freedom from self bondage. Besides, the sexual education methods comprised of sexual desire elevation to divine levels, continuous care, attention to normal sexual needs, sublimation, respect for marriage as the natural law, reference to others' opinions on marriage, application of divine standards, sexual education based on stages of development, sexual abstinence, and remembering God in soul temptations.

تبیین مبانی هستی‌شناسی، اصول و روش‌های تربیت جنسی از دیدگاه اسلام

چکیده

تربیت جنسی از دیدگاه اسلام، ناظر بر آموزش معیارهای اخلاقی، دینی و عبادی درارتباط با بعد جنسی انسان است. دراین رابطه، به طور کلی سه رویکرد وجود دارد که عبارتند از رویکرد رهبانیت که مبتنی بر مبارزه با نیاز جنسی و به تبع آن تحریم آگاهی‌های جنسی و تربیت جنسی؛ رویکرد نوگرایان جنسی که مبتنی بر رهایی از اخلاق جنسی سنتی، آزادی جنسی و به رسمیت شناختن انواع گرایش‌های جنسی؛ و رویکرد اعتدالی که مبتنی بر آموزه‌های دین اسلام درارتباط با نیاز جنسی و تربیت جنسی است. براین اساس، هدف از این پژوهش، تبیین مبانی هستی‌شناسی، اصول و روش‌های تربیت جنسی از دیدگاه اسلام است که با روش توصیفی-تحلیلی و استنتاجی انجام شده است. نتایج این پژوهش در بعد مبانی هستی‌شناسی تربیت جنسی عبارتند از: خدا محوری، هستی تجلی نظام احسن، زوجیت، هستی هدفمند و هستی اعم از دنیا و آخرت؛ اصول تربیت جنسی عبارتند از: موازین الهی معیار تربیت جنسی؛ تقوای جنسی، هدف و آرمان واقع نشدن شأن جنسی، پرورش استعدادهای عالی انسان، ازدواج، تبادل نظر در امر ازدواج، معیارهای الهی ازدواج، هدفمندی معقول تربیت جنسی و رهایی از اسارت نفس. روش‌های تربیت جنسی عبارتند از: ارتقاء تمایلات جنسی به سطح الهی، مراقبت مستمر؛ توجه به نیاز جنسی در حد طبیعی، والايش؛ محترم شمردن ازدواج به عنوان حکمی فطری، استفاده از نظر دیگران در امر ازدواج، به کار بردن معیارهای الهی، تربیت جنسی مبتنی بر مراحل رشد، خویش‌تنداری در برابر تمایلات جنسی و یاد خدا در هنگام وسوسه‌های نفسانی.

محمد شریف طاهرپور

استادیار گروه علوم تربیتی، دانشگاه
ملایر، ملایر، ایران، (نویسنده مسئول)
m.s.taherpour@malayeru.ac.ir

مهدی رضانی

کارشناسی ارشد فلسفه تعلیم و
تربیت، دانشگاه ملایر، ملایر، ایران
mramazani24@yahoo.com

هدایت‌الله اعتمادی‌زاده

استادیار گروه علوم تربیتی، دانشگاه
ملایر، ملایر، ایران
etemad.hedayat@gmail.com

واژگان کلیدی:

تربیت جنسی، مبانی
هستی‌شناسی، اصول، روش‌ها،
اسلام

اگر ما هستی را صرفاً به امری مادی عاری از شعور فروکاهش دهیم که فاقد یک شعور و برنامه‌ریز فرامادی است (باقری، ۱۳۹۱)؛ به تبع آن در تربیت جنسی باگفتمان متفاوتی مواجه خواهیم شد. مثل رویکرد نوگرایان جنسی که مبتنی بر رهایی از اخلاق جنسی سنتی، آزادی جنسی، به رسمیت شناختن انواع گرایش‌های جنسی و انواع مختلف ازدواج است. اما اگر هستی را هدفمندی دارای شعور، برنامه‌ریز و تدبیرگری فرامادی بدانیم، در تربیت جنسی با گفتمان متفاوتی مثل رویکرد اعتدالی مواجه خواهیم شد که مبتنی برآموزه‌های اسلام است. همین، رقابت گفتمانی در تربیت جنسی، ضروت توجه به مبانی هستی‌شناسی، اصول و روش‌های تربیت جنسی از دیدگاه اسلام را نشان می‌دهد.

ازسوی دیگر، تربیت جنسی یکی از پیچیده‌ترین و مهم‌ترین ابعاد تربیت است و به‌طور قابل توجهی بر شکل‌گیری شخصیت فرد و افکار، عواطف و رفتار او تأثیر می‌گذارد (Farmahini Farahani, Tajdary, Soltani Fallah, 2023). براین اساس، تربیت جنسی باید منجر به پرورش بعدشناختی، عاطفی و رفتاری فرد شود. برای تحقق این امر، باید تمایلات جنسی بر اساس آموزه‌های هستی‌شناسی اسلام پرورش یابد، زیرا اسلام میل جنسی را امری مقدس شمرده و آن را بر مفاهیم ایمان و اعتقاد به خداوند قادر مطلق مبتنی کرده است که انسان را آفریده و نسبت به او آگاهی کامل دارد؛ که این آرامش و لذت را در زندگی به ارمغان می‌آورد و در نتیجه انسان را از شکست حدود الهی باز می‌دارد (Ihwani, Muhtar, Musa, 2017). به علاوه، آموزه‌های هستی‌شناسی اسلام، رفتار جنسی را محدود به حدود خانواده می‌کند و از این طریق تلاش می‌کند که فرد را از بی‌بندوباری جنسی، انحطاط اخلاقی و سبک زندگی لذت‌گرایانه صرف بازدارد؛ به همین دلیل در هستی‌شناسی اسلامی، زندگی جنسی انسان ماهیتی معنوی، عبادی و اخلاقی پیدا می‌کند، زیرا بدون ارزش‌های اخلاقی قوی و اصول دینی، جامعه به راحتی می‌تواند در سرگرمی‌های کوتاه مدت غرق شود. (Jamaluddin et al, 2023)

باتوجه به آنچه بیان شد، تربیت جنسی حاکم بر هر جامعه مبتنی بر یک نظام فلسفی است که ضروت تربیت جنسی، اصول و روش‌های آن؛ همچنین، حدود آزادی‌ها، گرایش‌های جنسی، نوع آموزش جنسی و هویت جنسی را توجیه می‌کند و به تحقیقات و مطالعات جنسی جهت می‌دهد. بنابراین، سؤال اساسی پژوهش این است که تربیت جنسی بر چه مبانی هستی‌شناسی‌ای مبتنی است؟ همچنین، بر اساس این مبانی، چه اصول و روش‌هایی برای تربیت جنسی مطرح می‌شود؟ روش پژوهش حاضر، در بعد بررسی رویکردهای رهبانیت، نوگرایان جنسی و اعتدالی، از روش توصیفی-تحلیلی استفاده شده است. در ادامه با نظر به مبنای هستی‌شناسی، برای استخراج اصول و روش‌های تربیتی از روش استنتاجی^۱ به صورت قیاس عملی استفاده شده است و صورت قیاس عملی ناظر بر یک مقدمه هنجارین و یک مقدمه واقع‌نگر و نتیجه‌ای هنجارین است (باقری،

1- deductive

سجادیه و توسلی، ۱۳۸۹). بر این اساس، برای به دست آوردن اصل تربیتی، در صورت قیاس، یک هدف هنجارین در مقدمه اول درارتباط با تربیت جنسی بیان شده و سپس یک گزاره واقع‌نگر الهیاتی یا فلسفی که ناظر برمبانی است در مقدمه دوم بیان شده است که نتیجه حاصل از این دو مقدمه به‌عنوان یک اصل تربیتی محسوب شده است که مورد زیر به‌عنوان نمونه بیان شده است.

مقدمه اول: هدف هنجارین: متربی باید برای دستیابی به تربیت جنسی اسلامی تلاش کند.

مقدمه دوم: گزاره واقع‌نگر الهیاتی (مبنا): تربیت جنسی اسلامی در گرو خدا محوری است.

اصل تربیتی: متربی برای دستیابی به تربیت جنسی اسلامی باید موازین الهی را معیار تربیت جنسی قرار دهد. اما برای به دست آوردن روش تربیتی، در صورت قیاس یک گزاره هنجارین (بایدی) که ناظر بر اصل تربیتی است و یک گزاره واقع‌نگر مصداقی برای تحقق اصل تربیتی به کار می‌رود که نتیجه حاصل از این دو مقدمه به‌عنوان یک روش تربیتی محسوب شده است که مورد زیر به‌عنوان نمونه بیان شده است.

مقدمه اول: گزاره هنجارین بایدی (اصل تربیتی): متربی برای دستیابی به تربیت جنسی اسلامی باید موازین الهی را معیار تربیت جنسی قرار دهد.

مقدمه دوم: گزاره واقع‌نگر مصداقی: ارتقاء تمایلات جنسی به سطح الهی یکی از مصادیق موازین الهی در تربیت جنسی است.

گزاره واقع‌نگر مصداقی (روش تربیتی): متربی برای دستیابی به تربیت جنسی اسلامی و رعایت موازین الهی، باید تمایلات جنسی را به سطح الهی ارتقاء دهد (باقری، سجادیه و توسلی، ۱۳۸۹).

با نظر به روش استنتاجی، تلاش شده که بین مبنا، اصول و روش‌ها رابطه‌ای طولی برقرار باشد؛ به این معنی که مبانی، اصول را محقق می‌سازند و اصول، روش‌ها را (باقری، سجادیه و توسلی، ۱۳۸۹).

۲- پیشینه پژوهش

پیشینه پژوهش ناظر به مبانی، اصول، روش و اهداف تربیت جنسی است که به شرح زیر عبارتند از:

مبانی تربیت جنسی شامل تأثیر شرایط بر انسان، تأثیر انسان بر شرایط، ضعف، تفاوت ظرفیت‌های جنسی در انسان، حب ذاتی انسان به جنس مخالف، نیازمندی، اندیشه‌ورزی، وجود مراحل مختلف رشد و تطور آدمی (رهنما، علین، محمدی، ۱۳۸۶)؛ کشش انسان به سوی معنویت (پرباله و همکاران، ۱۴۰۰). مبانی اسلامی، به علت رویکرد جامع و یکپارچه خود می‌تواند با چالش‌های جهانی‌شدن غرب در حوزه‌های خانواده، فرهنگ، ارزش‌ها و روابط جنسی، مقابله کند (Fahs, Kanso, 2022).

اصول تربیت جنسی ناظر بر پیشگیری از انحرافات جنسی، تأثیر ظاهر بر باطن، اصلاح شرایط،

هدایت انگیزه جنسی، خودسازی، مدارا و مسامحت، سعه صدر، ازدواج، توجه به تفاوت‌های جنسیتی، مودت، ارضاء نیازهای جنسی از طریق مشروع، پرورش قوه تعقل، تذکر و آگاه‌سازی، تدرج، تزکیه، عزت نفس، حیا، غیرت (رهنما، علیین، محمدی، ۱۳۸۶)؛ تقوای حضور، تقوای پرهیز (فیاض، بختیاروند، ۱۳۹۷)؛ شکوفایی جنبه معنوی در تربیت جنسی (پرباله و همکاران، ۱۴۰۰)؛ گشودگی ذهن (open mindedness)، تقویت هوش جنسی در نوجوانان، توجه به تحولات زمانه، توجه به حریم خصوصی آنلاین، پاکدامنی، اصل تقدم بازداري بر درمان؛ به همین دلیل راهبردها و روش‌های اسلام بیشتر جنبه پیشگیری دارد تا درمان (فرمهبینی فراهانی، تاجداری، قاسم‌آبادی کرمی رنجبر، ۲۰۲۲).

روش‌های تربیت جنسی ناظر بر زمینه‌سازی برای رسیدن به سلامت جنسی، اسوه‌گزینی، غنی کردن اوقات فراغت، از بین بردن شرایط انحطاط، آموزش به هنگام تربیت جنسی، پاسخ دادن به ندای فطرت، اجرای سنت‌های اسلامی، پرورش هویت جنسی کودکان، کنترل چشم و گوش، ایجاد عادت صحیح، درمان انحرافات جنسی، مرحله‌ای کردن تکلیف، تجدیدنظر در تکلیف، انعطاف پذیری مربی، و ... (رهنما، علیین، محمدی، ۱۳۸۶)؛ کنترل حواس، آگاه‌سازی، عبرت‌آموزی، حیا، افزایش ایمان، غنی‌سازی اوقات فراغت، فراهم آوردن زمینه ازدواج، کنترل دوستی‌ها و معاشرت‌ها (فیاض، بختیاروند، ۱۳۹۷)؛ بهره‌گیری از روش‌های متنوع و متناسب باموقعیت، روش الگویی، روش‌های آموزش غیرمستقیم برای دوران پیش از ازدواج، روش‌های مستقیم برای دوران پس از ازدواج (مزیدی، خدمتیان، ۱۳۹۶)؛ استفاده از الگو و اسوه، روش آموزش گام‌به‌گام، آموزش مستمر (شیرینی و همکاران، ۱۳۹۹). اهداف تربیت جنسی عبارتند از: به‌وجود آوردن شرایط مناسب برای رشد سالم جنسی، شناخت و انتظار درست از هویت جنسی، پیشگیری از انحرافات جنسی، ایجاد زمینه پاکدامنی در جامعه، آماده ساختن دختر و پسر برای زندگی سالم خانوادگی، (سعادت فرد و همکاران، ۱۳۹۴)؛ خویشن‌داری، اعتدال در میل جنسی، پرهیز از انحرافات جنسی، سالم‌سازی فضای اجتماع، آشنایی با وظایف خانوادگی، آماده‌سازی جوانان برای ازدواج و تشکیل خانواده (مزیدی، خدمتیان، ۱۳۹۶)؛ پرورش و تقویت زیست عقیفانه، خویشن‌داری (رحیم‌پور ازغدی، عبدی ۱۳۹۸)؛ ایجاد نگرش‌های سالم، بیان اطلاعات مناسب درباره موضوعات جنسی (شیرینی و همکاران، ۱۳۹۹)؛ توانایی مواجهه صحیح، مطلوب و معتدل با نیاز جنسی (پرباله و همکاران، ۱۴۰۰)؛ پرورش حیا و عفت به عنوان بخشی از ایمان، حفظ پاکدامنی (Eniola, 2013)؛ پرورش انسانی متعادل، در جنبه‌های جسمی، فکری، عاطفی و جنسی (Ihwani Et al, 2017)؛ القای حس شرم در کودک، آموزش روح مردانگی در پسران و روح زنانگی در دختران، حفظ بهداشت جنسی (Ermayani, 2019)؛ کسب مزایا، منافع، امنیت، رفاه اجتماعی و سعادت دنیوی و اخروی انسان، هماهنگی با آموزه‌های دینی، فراهم کردن دانش درست و مناسب برای نوجوانان، تشویق نوجوانان برای داشتن گرایش منطقی و درست در زمینه جنسی و باروری، پرورش انسان‌های بالغی که بتوانند از تمایلات جنسی خود مسئولانه استفاده کنند، ایجاد یک نگرش عاطفی سالم نسبت به مسائل جنسی، جلوگیری از سوء استفاده جنسی (Hadi Putra, Erniyati, 2022)؛ کمک به نوجوانان، برای توسعه نگرش‌های عقیفانه جنسی، جلوگیری از بیماری‌های مقاربتی، آزار و اذیت جنسی، توانمند ساختن جوانان برای برخورداری از زندگی زناشویی رضایت‌بخش، جلوگیری

از بارداری‌های ناخواسته‌ای که باعث سقط جنین می‌شود (Ismail, Bensala, Baimukhanbetov, 2022). باتوجه به پیشینه پژوهش و نتایج حاصل از آن، و این‌که در این پژوهش‌ها به تبیین مبانی هستی‌شناسی، اصول و روش‌های تربیت جنسی از دیدگاه اسلام، پرداخته نشده است، لازم است که این مسئله مورد بررسی قرار گیرد.

۳- رویکردهای مختلف نسبت به تربیت جنسی

بعضی از رویکردهای اساسی نسبت به تربیت جنسی به شرح زیر عبارتند از:

۱-۳- رویکرد رهبانیت

رویکرد رهبانیت نسبت به میل جنسی، ناظر بر پلیدی میل جنسی، ریاضت‌طلبی و رهبانیت، دوری از ازدواج و تشکیل خانواده، طرد تمتعات، لذاذذ دنیوی و تحریم آگاهی‌های جنسی است. علت گرایش به رویکرد نفی نسبت به گزینه جنسی و به تبع آن گرایش به رهبانیت، ریشه در تمایل بشر برای وصول به حقیقت، آمیخته بودن لذات مادی به پاره‌ای از رنج‌های معنوی، محرومیت و شکست در موفقیت‌های مادی مخصوصاً شکست در عشق، افراط در خوش‌گذرانی و کام‌جویی دارد (مطهری، ۱۳۷۷، ج ۱۹، ص ۳۹۸-۳۹۹). در رویکرد رهبانیت، در آیین‌هایی همچون آیین برهمنائی (۸ تا ۹ ق.م)، آیین جابنی یا جینیسیم (۶ ق.م) و آیین بودایی (۶ ق.م) در هند، آیین تائوئیسم (۵۱۷-۵۷۰ ق.م) در چین، آیینمانی (۲۴۰ ق.م) در ایران باستان، کلبی‌گری (۴۴۴-۶۰۰ ق.م) در یونان باستان، اسین (۲ ق.م) در میان یهودیان و مسیحیت در میان پیروان مسیح، وجود دارد (قاسمی، ۱۳۷۳، ص ۲۶-۴۳). البته در این آیین‌ها، صرفاً کسانی که می‌خواهند راهب یا راهبه شوند، رهبانیت پیشه می‌کردند. به عنوان مثال، راهبان، درباره دلایل خطرات زنان، بیان می‌کنند که روابط جنسی باعث وابستگی می‌شود که راهب را نه تنها از پیمان پاکدامنی، بلکه از جستجوی رهایی و نجات منحرف می‌کند. علاوه‌براین، ممکن است فرزندان به دنیا بیایند و زندگی خانوادگی، تعلقات بیشتری را به وجود آورد. بنابراین، راهبان آمیزش جنسی را امری «حیوانی» می‌دانستند و آن را تقبیح می‌کردند و به زنان با ترس و تحقیر نگاه می‌کردند (Parrinder, 1996).

علاوه‌براین، اصلاح برهماچاریا (brahmacharya)، به رهبانیت معنای وسیع‌تری می‌دهد، برهماچاریا، ناظر بر خلوص در اندیشه، گفتار و کردار؛ مجرد و خویش‌تن‌داری و پیمان مجرد است. همچنین، تسلط کامل بر اندام جنسی یا رهایی از شهوت در فکر، گفتار و کردار است. این امر از طریق مطالعه وادها، کنترل تمام اندام‌های بدن؛ به همین دلیل نگاه کردن از روی شهوترانی، زنا‌چشم؛ شنیدن هر چیزی که هوای نفس را برانگیزد، زنا‌گوش؛ گفتن هر چیزی که اغراض نفسانی را برانگیزد زنا‌زبان است؛ مراقبت زیاد، تلاش خالصانه و احتیاط هوشیارانه؛ تأمل و تعمق در خداوند و پرورش افکارمعالی و الهی، قابل تحقق است (Sivananda, 2001).

۲-۳- رویکرد نوگرایان جنسی

رویکرد نوگرایان جنسی، در اکثر کشورهای غربی به تبع پیشرفت‌های علمی و آزادی‌های مدنی، به خوانش تمایلات مختلف جنسی انسان پرداختند و بسیاری از تابوهای جنسی دوران مسیحیت و دوره ملکه ویکتوریا در انگلستان را به چالش کشیدند و بدین ترتیب، رهایی از آموزه‌های جنسی سنتی و به تبع آن رنسانس جنسی، اندکی قبل از پایان قرن ۱۹ در انگلستان و آلمان آغاز شد. ریچارد فون کرافت اینینگ (۱۸۴۰-۱۹۰۲)، روانپزشک آلمانی در سال ۱۸۸۶، کتابی راجع به روانشناسی رفتارهای انحرافی جنسی نوشت. در انگلستان پزشک و متخصص مسائل جنسی، هاولاک آلیس (۱۸۵۹-۱۹۳۹)، بود که تابوهای جنسی دوران خود را به چالش کشید و مفهوم جنسی را در زمان خود متحول کرد. او همچنین مفاهیم روانشناختی مهم دیگری مانند خودانگیزی جنسی و خودشیفتگی را توسعه داد که هر دو بعداً توسط زیگموند فروید توسعه یافتند. در سال ۱۹۰۸، اولین مجله علمی مطالعات جنسی، به مدت یک سال به صورت ماهانه منتشر شد. این شماره‌ها حاوی مقالاتی از فروید (۱۸۵۶-۱۹۳۹)، آلفرد آدلر (۱۸۷۰-۱۹۳۷) و ویلهلم استکل (۱۸۶۸-۱۹۴۰) بود. در سال ۱۹۱۳، اولین انجمن دانشگاهی راجع به مطالعات جنسی تأسیس شد (Frederick, 2017, pt.1).

ظهور غیر منتظره HIV/AIDS در دهه ۱۹۸۰ باعث تغییر چشمگیر تلاش‌های مطالعات جنسی به سمت درک و کنترل شیوع این بیماری شد. در این میان بیماری‌های مقاربتی به ویژه ایدز، عمیقاً تمایلات جنسی مدرن را تغییر داده است. در اکثر کشورهای در حال توسعه، ترس از همه‌گیر شدن، بسیاری از جنبه‌های تمایلات جنسی انسان قرن بیستم را به شدت تغییر داده است. ترس از ابتلا به ایدز انقلابی را در تربیت جنسی ایجاد کرده است که در حال حاضر بیشتر به رفتار جنسی محافظت شده و پرهیز از رفتار جنسی، توجه می‌کنند و زمان بسیار بیشتری را صرف بحث در مورد بیماری‌های مقاربتی می‌کنند (Frederick, 2017, pt.2).

۳-۳- رویکرد اعتدالی

رویکرد اسلامی نسبت به مسائل جنسی رویکرد اعتدالی و عبادی است. این رویکرد در آرای متفکران مسلمان همچون ابن‌سینا (۳۷۰-۴۲۸ ق.ه)، غزالی (۴۵۰-۵۰۵ ق.ه)، ملا احمد نراقی (۱۱۸۵-۱۲۴۵ ق.ه) و مطهری (۱۲۹۸-۱۳۵۸ ه. ش) مشهود است. در این رویکرد، بر روابط جنسی مسئولانه تأکید می‌شود. این رویکرد نه تنها در پی نابود کردن استعدادها و فطری و طبیعی نیست، بلکه با آشفتگی، بی‌نظمی و به اختلال کشاندن استعدادها و طبیعی انسان مخالف است. زیرا اعتقاد بر این است که همان‌طور که محرومیت باعث ایجاد عقده‌های روانی می‌شود، آزادی بیش از اندازه نیز باعث اختلالات روانی و انحرافات جنسی می‌شود. دیده شده است که در جوامعی که آزادی روابط بین زن و مرد محدود به خانواده و ارتباط سالم و مسئولیت‌پذیری بوده است، زمینه رشد عشق‌های پاک و در نتیجه خلق آثار هنری و ذوقی و اجتماعی و سلامت روان و بهداشت جنسی فراهم شده است (مطهری، ۱۳۷۷، ج ۱۹، ص ۶۴۴-۶۵۱). بر همین اساس، امروزه بعد از رویکرد رهبانیت نسبت به نیاز جنسی که منجر به ترویج اخلاق مبتنی بر رهبانیت، و رویکرد نوگرایان جنسی که

باعث ترویج آزادی جنسی شد؛ اندیشمندان حوزه روابط جنسی به دنبال تأیید رویکرد اعتدالی هستند. دنیای غرب نیز متوجه شده است که رابطه جنسی آزاد منجر به عدم ثبات ازدواج و از بین رفتن کانون خانواده می‌شود و لذا، به نوعی خواهان اخلاق جنسی مسئولانه هستند. در این راستا، ادیان دستورات ویژه‌ای برای روابط جنسی مسئولانه دارند. در واقع، دین و معنویت، عامل‌های فرهنگی مهمی برای درصد زیادی از همه نژادها و قومیت‌ها در جهت بهبود روابط جنسی هستند (لاسیتر و همکاران، ۲۰۱۷). لازم به ذکر است که تحقیق در مورد تربیت جنسی، به شیوه‌ای که این مقاله بدان پرداخته است، مسبقاً به سابقه نبوده است.

۴- سؤالات پژوهش

- ۱- مبانی هستی‌شناسی تربیت جنسی از دیدگاه اسلام چیست؟
- ۲- اصول تربیت جنسی مبتنی بر مبانی هستی‌شناسی چیست؟
- ۳- روش‌های تربیت جنسی، مبتنی بر اصول تربیت جنسی، چیست؟

۵- تعریف مفاهیم

۱-۵- مبانی

مبانی، از دیدگاه اسلام «اوصاف وجودی انسان، جهان، و آفریدگار انسان و جهان‌اند که از متون اسلام استخراج و به یکی از دو شکل بسیط، یعنی مفاهیم، یا مرکب، یعنی گزاره‌های اخباری یا توصیفی بیان می‌شوند و شالوده استخراج و تدوین اهداف، اصول، برنامه‌ها و روش‌ها به شمار می‌آیند» (بهشتی، ۱۳۸۹، ص ۲۹-۳۰).

در این پژوهش، مبانی هستی‌شناسی، ناظر بر مؤلفه‌های است که بامحوریت قرآن کریم و تفسیر المیزان و نمونه استخراج شده است و به شکل گزاره‌های اخباری یا توصیفی بیان شده و این مبانی شالوده استخراج و تدوین اصول و روش‌های تربیتی است.

۲-۵- اصول

هنگامی که از اصول تعلیم و تربیت سخن می‌گوییم، باید خود را محدود به بیان قواعد کنیم که به منزله راهنمای عمل، تدابیر تعلیمی و تربیتی ما را هدایت می‌کند (باقری، ۱۳۷۶، ص ۶۴). پس، اصول دستورالعمل‌هایی کلی هستند که به صورت قضیه‌ای بیان می‌شود که حاوی باید است و راهنمای عمل تربیتی است و به روش‌های تربیتی جهت می‌دهند و مستخرج از اهداف و مبانی هستند.

۳-۵- روش

در تعریف روش، بیان شده است که «روش‌ها دستورالعمل‌های جزئی‌تر از اصول‌اند و برگرفته از آنند که برخلاف اصول، به طور دقیق به ما می‌گویند که در راستای تحقق اصول مورد نظر چه

باید و چه نباید انجام شود» (باقری: ۱۳۷۶، ص ۶۵).

۴-۵- تربیت جنسی

از نظر پژوهشگر، منظور از تربیت جنسی، هدایت و تعدیل نیازهای جنسی، تأکید بر خویشتنداری و تقوای جنسی، ارائه آگاهی‌های جنسی مورد نیاز، مهارت‌های زندگی، تأمین نیازهای روحی و روانی نوجوانان و جوانان، و فراهم کردن مقدمات ازدواج جوانان است.

۵-۵- اسلام

دین اسلام مجموعه‌ای از عقاید، اخلاق، قوانین و مقرراتی است که هم به اصول بینش بشر نظر دارد، و هم درباره اصول گرایشی وی سخن می‌گوید و هم اخلاق و شئون زندگی او را تحت پوشش دارد (فولادی، ۱۳۹۷، ص ۷، به نقل از جوادی آملی، ۱۳۷۲).

مبانی، اصول و روش‌های تربیت جنسی

مبانی، اصول و روش‌های تربیت جنسی، به شرح زیر عبارتند از:

۶- مبنا: خدا محوری

در هستی‌شناسی اسلامی، «خدا محوری، باور به حاکمیت اراده خداوند بر همه عالم است» (روشن ضمیر، فیروزی، ۱۳۹۳، ص ۳۰). پس، کل نظام هستی از یک هستی محض و یکتا منشعب شده است که ضرورت وجود او از ناحیه خود اوست (پهلوان، فقهی‌زاده، محمدی، ۱۳۹۳، ص ۳). خدا محوری ناظر خالقیت، مالکیت، حاکمیت و تدبیرگری جهان هستی بر اساس حکمت الهی است، خداوند متعال، در این رابطه می‌فرماید: مالکیت (و حاکمیت) آسمان‌ها و زمین از آن اوست؛ زنده می‌کند و می‌میراند؛ و او بر هر چیز توانا است» (حدید: ۲). بر بنای خدا محوری، جهان‌بینی ما الهی شود، فرامین الهی در ارتباط با نیاز جنسی، نحوه ارضاء این نیاز، رفتارهای جنسی مجاز، نوع بهنجار تشکیل خانواده، عفت، غیرت و حجاب و پوشش، تأثیرگذار است.

۶-۱- اصل: موازین الهی معیار تربیت جنسی

با نظر به مبناي خدا محوری، یکی از اصول اساسی برای تربیت جنسی، تربیت جنسی بر اساس موازین الهی است. در قرآن کریم برای نیاز جنسی، موازین و دستورالعمل‌هایی مطرح شده است که این موازین می‌توانند معیاری برای تربیت جنسی باشند. خداوند متعال، در این رابطه می‌فرماید: «وَالَّذِينَ هُمْ لِرُؤُوسِهِمْ حَافِظُونَ؛ إِلَّا عَلَىٰ أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ؛ فَمَنْ ابْتَغَىٰ وَرَاءَ ذَلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْعَادُونَ» (مؤمنون: ۵-۷)؛ «و آنها که دامان خود را از آلودگی به بی‌عفتی حفظ می‌کنند. تنها آمیزش جنسی با همسران و کنیزانشان دارند که در بهره‌گیری از آنها ملامت نمی‌شوند و هر کس غیر این طریق را طلب کند تجاوزگر است». در تفسیر این آیه بیان شده است که «از آنجا که گزینه جنسی سرکش‌ترین غرائز انسان است و خویشتنداری

۶-۲-۱- روش: مراقبت مستمر

یکی از روش‌های تحقق اصل تقوای جنسی، مراقبت مستمر و پیوسته، با توجه به وسوسه‌ها و ضعف‌هایی است که فرد در ارتباط با نیاز جنسی خود دارد. مراقبت مستمر، در بعد نیاز جنسی به این دلیل است که «غریزه جنسی سرکش‌ترین غرائز انسان است و خویشتن‌داری در برابر آن نیاز به تقوی و پرهیزگاری فراوان و ایمان قوی و نیرومند دارد. اگر مراقبت مستمر و پی‌گیر در این زمینه نباشد، بیم آلودگی فراوان است» (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، ج ۱۴، ص ۱۹۸). به همین دلیل است که خداوند متعال، می‌فرماید: «و لَا تَقْرَبُوا الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَ مَا بَطَّنَ» (انعام: ۱۵۱)؛ «و نزدیک کارهای زشت و قبیح نروید چه آشکار باشد چه پنهان».

۷- مبنا: هستی تجلی نظام احسن:

در هستی‌شناسی اسلامی، نظام هستی که انسان نیز جزئی از آن است، به بهترین شکل و بهترین صورت آفریده شده و خلل و کاستی و نقصی در آن نیست. کلمه احسن نیز دلالت بر همین دارد، زیرا «کلمه احسن، صفت تفضیلی از ریشه حسن، به معنی نیکوترین و بهترین است و پذیرش آن به معنای اعتقاد به نظام عالم به عنوان مهم‌ترین، شریف‌ترین، کامل‌ترین و برترین نظام ممکن است. به طوری که هیچ نظامی برتر از آن تصورپذیر نباشد و هیچ نقصی و خدشه‌ای بر آن وارد نیست و احسن نظام‌های ممکن همین نظام است» (نجفی، متقی، ۱۳۸۹، ص ۱۱۳). در قرآن کریم، بر احسن بودن نظام هستی تأکید شده است، خداوند در این رابطه در سوره سجده، آیه ۷ می‌فرماید: «او همان کسی است که هر چه را آفرید نیکو آفرید»؛ همچنین، در سوره ملک، آیه ۳ می‌فرماید: «همان کسی که هفت آسمان را بر فراز یکدیگر آفرید؛ در آفرینش خداوند رحمان هیچ تضاد و عیبی نمی‌بینی! بار دیگر نگاه کن، آیا هیچ شکاف و خللی مشاهده می‌کنی؟» مفسران در تفسیر این آیه بیان داشته‌اند که «هر چه انسان در جهان آفرینش دقت کند کمترین خلل و ناموزونی در آن نمی‌بیند» (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، ج ۲۴، ص ۳۲۰). به طور کلی هدف این آیه این است که بیان کند در خلقت چیزی که از مقتضای حکمت خارج باشد وجود ندارد. تدبیر الهی در سرتاسر جهان زنجیروار متصل به هم است، و موجودات بعضی به بعضی دیگر مرتبط‌اند. خدای عزوجل اجزاء عالم خلقت را طوری آفریده است که هر موجودی بتواند به آن هدف و غرضی که برای آن خلق شده برسد» (طباطبایی، ۱۳۷۴، ج ۱۹، ص ۵۸۷-۵۸۸). بانظر به این که انسان، جزئی از این نظام هستی است، پس نیازهای متفاوتی که در وجود انسان هست، مثل نیاز جنسی، و سایر نیازهای دانی و عالی، براساس یک نظام احسن شکل گرفته است. بر این اساس، رویکرد رهبانیت نسبت به میل جنسی، که ناظر بر پلیدی میل جنسی، ریاضت‌طلبی و رهبانیت، دوری از ازدواج و تشکیل خانواده، طرد تمتهات، لذائذ دنیوی و تحریم آگاهی‌های جنسی است؛ نادرست است.

۱-۷- اصل: هدف و آرمان واقع نشدن نیاز جنسی

یکی از اصول تربیت جنسی، برای تحقق هستی تجلی نظام احسن، هدف و آرمان واقع نشدن نیاز جنسی است. خداوند متعال در این رابطه می‌فرماید: «زَيْنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ وَ الْبَنِينَ وَ الْقَنَاطِيرِ الْمُقَنْطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَ الْفِصَّةِ وَ الْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ وَ الْأَنْعَامِ وَ الْحَرِثِ ذَلِكَ مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَ اللَّهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الْمَآبِ» (عمران: ۱۴)؛ «محبّت امور مادی، از زنان و فرزندان و اموال هنگفت از طلا و نقره و اسب‌های ممتاز و چهارپایان و زراعت، در نظر مردم جلوه داده شده است (تا در پرتو آن، آزمایش و تربیت شوند، ولی) این‌ها (در صورتی که هدف نهایی آدمی را تشکیل دهند) سرمایه زندگی پست (مادی) است و سرانجام نیک (و زندگی والا و جاویدان) نزد خداست». شهید مطهری در تفسیر این آیه بیان می‌دارد: «در این آیه سخن از صرف میل و رغبت طبیعی نیست، سخن در این است که محبت به مظاهر شهوت در نظر بعضی از مردم زینت داده شده است و بزرگتر و زیباتر از آنچه که هست جلوه داده شده است و افراد را به خود مشغول و مفتون کرده است و به صورت کمال مطلوب درآورده است. بنابراین، هدف دین مبارزه با میل طبیعی و فطری نیست بلکه باز یاده‌خواهی‌های امیال انسانی از جمله میل جنسی است که در چنین حالتی (حالت زیاده‌خواهی) راه را براستعدادهای عالی انسانی می‌بندد و جلوی بروز و ظهور آن را می‌گیرد. بر این اساس هر علاقه‌ای چشمه‌ای از روح انسان است که باز می‌شود و جاری می‌گردد مقصود دین بستن چشمه‌های محسوس مادی نیست، مقصود باز کردن و کوشش برای ساختن چشمه‌های دیگر است و آن چشمه‌ها معنویات است. یعنی انسان ظرفیت دیگری دارد ماوراء این میل‌ها و عواطف، و پیامبران نیامده‌اند آنها را از بین ببرند و سرچشمه آن‌ها را بخشکانند بلکه آنها آمده‌اند دنیا و مادیات را از صورت کمال مطلوب بودن خارج نمایند و خدا و آخرت را به عنوان کمال مطلوب عرضه نمایند» (مطهری، ۱۳۵۸، ص ۲۱۳-۲۰۸). پس، دین اسلام نیاز جنسی را به رسمیت می‌شناسد، اما در حد طبیعی آن، و مخالف آن است که نیاز جنسی تبدیل به هدف و آرمان زندگی فرد شود و او را از مسیر معنوی و اخلاقی دور کند.

۱-۱-۷- روش: توجه به نیاز جنسی در حد طبیعی

یکی از روش‌های تحقق اصل هدف و آرمان واقع نشدن نیاز جنسی، توجه به نیاز جنسی در حد طبیعی است. در این حالت نیاز جنسی با توجه به قوی، متوسط یا ضعیف بودن آن در انسان، در حد طبیعی مورد توجه و ارضاء قرار می‌گیرد؛ به نحوی که نه تنها استعدادهای معنوی انسان به حاشیه رانده نشود، بلکه این استعدادهای معنوی در مرکز توجه فرد واقع شود و برای شکوفایی آنها تلاش شود.

۲-۷- اصل: پرورش استعدادهای عالی انسان

یکی از اصول تحقق هدف و آرمان واقع نشدن نیاز جنسی، پرورش استعدادهای عالی انسان است به نحوی که استعدادهای عالی انسان اسیر استعدادهای سطح پایین‌تر او نباشد. استعدادها

عالی انسان عبارتند از: حقیقت‌جویی؛ گرایش به خیر و فضیلت؛ گرایش به جمال و زیبایی؛ گرایش به خلاقیت و ابداع؛ و گرایش به عشق و پرستش (مطهری، ۱۳۹۸). پس، خداوند در وجود ما توانایی‌ها و استعدادی بی‌شماری را به ودیعه نهاده است و این وظیفه ما است که این ودیعه را به قابلیت برسانیم. به نحوی که از استعدادهای سطح پایین و جسمانی به سمت استعدادهای عالی حرکت کنیم.

۷-۲-۱- روش: والایش

یکی از روش‌های پرورش استعدادهای عالی انسان، والایش یا تصعید انرژی جنسی در راستای شکوفایی توانائی‌های ارزشمند، ظرفیت‌ها و قابلیت‌ها وجودی انسان است؛ تا آنها را به صورتی مداوم و هماهنگ پرورش دهد.

۸- مبنا: زوجیت

زوجیت قانون فراگیر جهانی هستی است که خداوند متعال در آیات متعددی (یاس: ۳۶؛ ذاریات: ۴۹؛ رعد: ۳؛ نجم: ۴۵) به آن اشاره کرده است. به عنوان مثال، خداوند متعال می‌فرماید: «سُبْحَانَ الَّذِي خَلَقَ الْأَزْوَاجَ كُلَّهَا مِمَّا تُنْبِتُ الْأَرْضُ وَمِنْ أَنْفُسِهِمْ وَمِمَّا لَا يَعْلَمُونَ» (یس: ۳۶)؛ «پاک و منزّه است خدایی که همه ممکنات عالم را جفت آفریده چه از نباتات (و حیوانات) و چه از نفوس بشر و دیگر مخلوقات که اینان از آنها آگاه نیستند». در تفسیر این آیه بیان شده است: «آنچه مسلم است این است که ازواج جمع زوج معمولاً به دو جنس مذکر و مؤنث گفته می‌شود، خواه درعالم حیوانات باشد، یا غیر آنها، سپس توسعه داده شده و به هر دو موجودی که قرین یکدیگر و یا حتی ضد یکدیگرند زوج اطلاق می‌شود، به این ترتیب برای هر موجودی درجهان زوجی متصور است. قرآن مجید در این آیه خبر از وجود زوجیت در تمام جهان گیاهان و انسان‌ها و موجودات دیگری که مردم از آن اطلاعی ندارند می‌دهد» (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، ج ۱۸، ص ۳۷۷).

۸-۱- اصل: ازدواج

ازدواج راه میانه یا حد تعادل بین رهبانیت و سرکوب‌گریزه جنسی و آزادی درارضاء تمایلات جنسی است. همچنین، ازدواج «یک حکم فطری و هماهنگ قانون آفرینش است که انسان برای بقاء نسل و آرامش جسم و روح و حل مشکلات زندگی احتیاج به ازدواج سالم دارد» (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، ج ۱۴، ص ۴۶۳). به علاوه «ازدواج از سنت‌های اجتماعی است که همواره در مجتمعات بشری وجود داشته، و این دلیل بر این است که ازدواج امری است فطری، نه تحمیلی از ناحیه عادت و یا ضروریات زندگی و یا عوامل دیگر. علاوه براین، یکی از محکم‌ترین دلیل‌ها بر فطری بودن ازدواج مجهز بودن ساختمان جسم بشر به جهاز تناسل و توالد است» (طباطبایی، ۱۳۷۴، ج ۴، ص ۴۹۳). ازسوی دیگر، «ازدواج یک امر مقدس و یک عبادت تلقی شده؛ زیرا ازدواج اولین قدمی است که انسان از خودپرستی و خوددوستی به سوی غیردوستی برمی‌دارد» (مطهری، ۱۳۹۵، ج ۲۲، ص ۷۷۷).

پس، اهمیت ازدواج به این دلیل است که اخلاقی‌ترین و عرفی‌ترین روش برای پاسخگویی مسؤله و اخلاقی به نیاز جنسی است.

۸-۱-۱- روش: محترم شمردن ازدواج به عنوان حکمی فطری:

یکی از روش‌ها برای تحقق اصل ازدواج، محترم شمردن ازدواج به عنوان حکمی فطری است. براین اساس، «جوامعی که احکام فطری را تا حدودی محترم می‌شمارند، باید ازدواج اختصاصی را به وجهی از وجوه بپذیرند، به این معنا که پذیرفته‌اند که نباید مردان و زنان طوری با هم آمیزش کنند که انساب و شجره دودمان آنها درهم و برهم شود و خلاصه باید طوری به هم درآمیزند که هر کس معلوم شود پدرش کیست. زیرا زنا، هم انساب را درهم و برهم می‌کند، و هم انسانها را به بیماری‌های مقاربتی مبتلا می‌سازد» (طباطبایی، ۱۳۷۴، ج ۴، ص ۴۹۴). بر این اساس، خداوند متعال می‌فرماید: «نِسَائِكُمْ هُنَّ لِبَاسٍ لَكُمْ وَأَنْتُمْ لِبَاسٍ لِهِنَّ» (بقره: ۱۸۷). در تفسیر این آیه آمده است: «برای اینکه هر یک از زن و شوهر طرف دیگر خود را از رفتن به دنبال فسق و فجور و اشاعه دادن آن در بین افراد نوع جلوگیری می‌کند، پس در حقیقت مرد لباس و ساتر زن است، و زن ساتر مرد است» (طباطبایی، ۱۳۷۴، ج ۲، ص ۶۴).

به همین دلیل است که در آموزه‌های اسلامی، برتأمین هزینه‌های ازدواج تأکید شده است. در این رابطه پیامبر اکرم^(ص) می‌فرماید: «همسر اختیار کنید، و وسایل همسری دیگران را فراهم آورید، و بدانید که از خوشبختی فرد مسلمان، پرداختن هزینه ازدواج زن بی‌شوهر است» (حکیمی و همکاران، ۱۳۸۰، ج ۶، ص ۲۲۹). پس، وظیفه حکومت دینی، نهادهای اجتماعی و خانواده‌ها است که هر کدام در جایگاه خود تسهیل‌گر امکان ازدواج جوانان و تداوم بخش زندگی مشترک آنان باشند.

۸-۲- اصل: تبادل نظر در امر ازدواج

در اهمیت مشورت و همفکری در امور مختلف، از جمله در امر ازدواج، خداوند متعال به عنوان یک اصل دعوت به «امْرَهُمْ شُورَىٰ بَيْنَهُمْ» (شوری: ۳۸) می‌کند. کار خود را با شور و همفکری انجام می‌دهند. همچنین، حضرت علی^(ع)، در خطبه ۲۱۴ نهج البلاغه می‌فرماید «بدانید که آن دسته از بندگان خدا که علم خدا به آنها سپرده شده، سر خدا را نگه می‌دارند و چشمه‌های او را جاری می‌سازند (یعنی چشمه‌های علم را به روی مردم باز می‌کنند)، و یکدیگر را از جام اندوخته‌های علمی و فکری خود سیراب می‌نمایند، این یکی از جام اندوخته‌های فکر خود و نظر خود به آن یکی می‌دهد و آن یکی به این یکی، در نتیجه همه سیراب و ارضاء شده بیرون می‌آیند» (مطهری، ۱۳۸۸، ج ۲۰، ص ۱۸۵). پس، از نظر اسلام «همفکری و تبادل نظر یکی از اصول زندگی اهل ایمان و پیروان اسلام است» (مطهری، ۱۳۸۸، ج ۲۰، ص ۱۸۵).

از منظر دیگر، با نظر به اینکه ازدواج امری فطری، عبادی و خارج شدن از دایره خودخواهی و خودپرستی و توجه به دیگری، یعنی زن و فرزندان است. پس، اصولی که باعث تحکیم پایه‌های این پیوند فطری و عبادی و حفظ کانون خانواده به عنوان امری مقدس می‌شود و همچنین باعث

جلوگیری از به وجود آمدن خانواده‌های آسیب‌زای دارای مشکلات اخلاقی و فرهنگی می‌شود؛ باید مورد توجه قرار بگیرد.

یکی از این اصول، اصل تبادل نظر در امر ازدواج است که جهت تربیت جنسی مناسب نوجوانان و جوانان و کسب مهارت‌های زندگی مشترک، باید مورد توجه جدی‌تری سیاست‌گذاران نظام آموزشی و فرهنگی کشور واقع شود. بهرمندی از تبادل نظر در امر ازدواج، منجر به پیامدهای مثبتی همچون: داشتن ازدواجی بلندمدت و موفق‌تر، دستیابی به مهارت‌های حل مشکلات زندگی، کنترل خشم، توانایی گفتگوی مثبت در امور مختلف زندگی از جمله بعد جنسی، مدیریت مداخله خانواده‌ها، مهارت‌های بین فردی (مهارت‌های ارتباطی، مهارت‌های وفاداری، پاسخگویی به نیازهای جنسی و جنسیتی، مهارت‌های حفظ رفاقت با همسر، مهارت‌های ارتباطی و مهارت‌های ارتباط با خانواده همسر می‌شود (کاوه‌ای سده، یوسفی، ترکان، ۱۴۰۱، ص ۲۷-۳۱).

۸-۲-۱- روش: استفاده از نظر دیگران در امر ازدواج

با توجه به تأکید اسلام بر مشورت و همفکری با دیگران و اهمیت تبادل نظر دربارهٔ ازوج، برای ازدواجی موفق و پایدار و سایر نتایج مثبتی که می‌تواند به بار بیآورد، لازم است جوانان از نظرات دیگران، به ویژه افراد متخصص در امر ازدواج استفاده کنند، تا انتخابی مناسب و درست‌تر داشته باشند.

۸-۳- اصل: معیارهای الهی ازدواج

یکی دیگر از اصولی که باعث تحکیم پایه‌های ازدواج به عنوان پیوندی فطری و عبادی و حفظ کانون خانواده به عنوان امری مقدس می‌شود، داشتن معیارهای الهی برای ازدواج است. اما، نداشتن معیارهای الهی و اهمیت ندادن به ویژگی‌های همسر از علل عمدهٔ ناراضی‌تی از زندگی زناشویی و طلاق محسوب می‌شود (بیجاری، سپهری شاملو، مهران، صادقی، ۱۳۹۸، ص ۴۳). پس، هر فردی که قصد ازدواج دارد، باید معیارهای الهی برای ازدواج داشته باشد، بعضی از این معیارها عبارتند از:

ایمان به خداوند متعال: در این رابطه خداوند می‌فرماید: «وَلَا تَنْكِحُوا الْمُشْرِكَاتِ حَتَّىٰ يُؤْمِنَ
وَلَأَمَةٌ مُّؤْمِنَةٌ خَيْرٌ مِّنْ مُّشْرِكَةٍ وَكَوْا عَجَبْتِكُمْ وَ لَا تَنْكِحُوا الْمُشْرِكِينَ حَتَّىٰ يُؤْمِنُوا وَ لَعَبْدٌ مُّؤْمِنٌ خَيْرٌ
مِّنْ مُّشْرِكٍ وَ كَوْا عَجَبِكُمْ أُولَئِكَ يَدْعُونَ إِلَى النَّارِ وَ اللَّهُ يَدْعُوا إِلَى الْجَنَّةِ وَ الْمَغْفِرَةِ بِإِذْنِهِ» (بقره: آیه ۲۲).

عفت و پاکدامنی: در این رابطه خداوند می‌فرماید: «وَ أَجَلٌ لَّكُمْ مَا وَرَاءَ ذَلِكَ أَنْ تَبْتَغُوا
بِأَمْوَالِكُمْ مُّحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ (نساء: ۲۴). وَ مَنْ لَّمْ يَسْتَطِعْ مِنْكُمْ طَوْلاً أَنْ يَنْكِحَ الْمُحْصَنَاتِ
الْمُؤْمِنَاتِ فَمِنْ مَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ مِنْ فَتَيَاتِكُمُ الْمُؤْمِنَاتِ وَ اللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَانِكُمْ بَعْضُكُمْ مِنْ بَعْضٍ
فَآنكِحُوهُنَّ بِإِذْنِ أَهْلِهِنَّ» (نساء: ۲۵) «حَلُّ لَهُمْ وَ الْمُحْصَنَاتِ مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ وَ الْمُحْصَنَاتُ مِنَ الَّذِينَ
أَوْتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ» (سوره مائده: ۵). کلمه الْمُحْصَنَاتُ در این آیات ناظر «زنان پاکدامن و

عقیف است» (المیزان، ج ۵، ص ۳۳۰). اما مفهوم «غَیْرَ مُسَافِحِیْنَ» ناظر به این است که «نباید هدف شما در مسئله ازدواج، تنها هوسرانی و ارضای غریزه جنسی باشد بلکه این امر حیاتی برای هدف عالی تری می‌باشد که غریزه نیز در خدمت آن قرار گرفته، و آن بقای نسل انسان و نیز حفظ او از آلودگی‌هاست» (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، ج ۳، ص ۳۳۵).

حسن باطن، خوش رفتاری و رعایت ادب در تعامل زوجین با هم، همچنان که خداوند می‌فرماید: «وَقُلْ لِعِبَادِیْ یُقُولُوا الَّتِیْ هِیْ أَحْسَنُ إِنَّ الشَّیْطَانَ یَنْزَعُ بَیْنَهُمْ» (اسراء: ۵۳). این آیه امر به «خوش زبانی، نیکو سخن گفتن، ادب در کلام را رعایت کردن؛ اجتناب از درشتگویی، خشونت و ناسزا و دوری جستن از وسوسه‌های شیطان است» (طباطبایی، ۱۳۷۴، ج ۱۳، ص ۱۶۱-۱۶۲).

۸-۳-۱- روش: به کار بردن معیارهای الهی

با نظر به اهمیت معیارهای الهی ازدواج در تداوم و کیفیت زندگی مشترک لازم است جوانان بر اساس معیارهای الهی همسر خود را انتخاب کنند.

۹- مبنا: هستی هدفمند

عالم هستی و از جمله انسان و ابعاد مختلف وجودی او از جمله بعد جنسی او، عبث، بیهوده، باطل و از روی بازیچه آفریده نشده است، بلکه جهان هستی و انسان و ابعاد وجودی او به صورت هدفمند خلق شده است. در قرآن کریم، آیات متعددی بر این حقیقت تأکید می‌کنند؛ به عنوان مثال، خداوند متعال، می‌فرماید: «رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذَا بَاطِلًا» (آل عمران: ۱۹۱)؛ «بارالها این‌ها را بیهوده نیافریده‌ای». علامه طباطبایی، در تفسیر کلمه باطل، بیان می‌دارد: «کلمه باطل به معنای هر چیزی است که در آن هدفی و غرضی معقول نباشد» (طباطبایی، ۱۳۷۴، ج ۴، ص ۱۳۷).

با نظر به اینکه آنچه که در جهان هستی و در وجود انسان است برای هدفی خلق شده است، پس نیاز جنسی نیز برای هدفی در وجود انسان قرار داده شده و نیازی بیهوده و عبث نیست. خداوند با ایجاد نیاز جنسی، لذت جنسی، و به تبع آن عشق و محبت و آرامش روانی، انگیزه برای تشکیل زندگی و تحمل سختی‌ها و دشواری‌های آن و گسترش نسل و پرورش فرزندان ایجاد می‌کند.

۹-۱- اصل: هدفمندی معقول تربیت جنسی

با نظر به اینکه خداوند هیچ نیاز و تمایلی را در انسان، بیهوده و عبث ایجاد نکرده است و برای هر تمایل و نیازی طرح و هدفی داشته است؛ پس خداوند متعال، برای نیاز جنسی انسان نیز طرح و هدفی معقول داشته است. این اهداف متناسب با مراحل رشد از جمله رشد جنسی جلوه‌های مختلفی به خود می‌گیرد؛ به عنوان مثال با فراهم شدن شرایط ازدواج، هدف تربیت جنسی ناظر بر تشویق جوانان برای تشکیل زندگی، برخورداری از انس روحی و آرامش فکری حاصل از تشکیل خانواده، تربیت فرزندان و پای بندی به زندگی مشترک است (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، ج ۱۲، ص ۱۰۴).

۹-۱-۱- روش: تربیت جنسی مبتنی بر مراحل رشد

یکی از روش‌های تحقق هدفمندی معقول تربیت جنسی، توجه به مراحل رشد تربیت جنسی است که در هر دو رأی از رشد، اهداف مخصوص خود را دارد. به عنوان مثال، خداوند درسوره نور، آیه ۵۸-۵۹؛ تأکید می‌کنند که کودکان دختر و پسر که به «حد تمیز رسیده‌اند و مسائل جنسی و عورت و غیر آن را تشخیص می‌دهند، باید درسه وقت از شما اجازه بگیرند: قبل از نماز فجر، و در نیمروز هنگامی که لباس‌های (معمولی) خود را بیرون می‌آورید، و بعد از نماز عشاء، این سه وقت خصوصی برای شما است. اما در سایر زمان‌ها نیازی به اذن گرفتن نیست، چون زندگی آنها بازندگی پدران و مادران آن قدر آمیخته است که اگر بخواهند در همه حال اجازه بگیرند مشکل خواهد بود، و از این گذشته احساسات جنسی آنها هنوز به‌طور کامل بیدار نشده است. ولی نوجوانان بالغ، اذن گرفتن را به‌طور مطلق برای آنها واجب دانسته شده و موظفند در همه حال به هنگام ورود بر پدر و مادر اذن بطلبند» (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، ج ۱۴، ص ۵۴۰-۵۴۱). این قبیل موارد نمایانگر آن است که دین اسلام برای سلامت جنسی به چه ریزه‌کاری‌های توجه می‌کند.

۱۰- مبنا: هستی اعم از دنیا و آخرت

در بینش اسلامی، هستی فقط در بعد این جهانی آن خلاصه نشده است، که با پایان این هستی همه چیز به پایان برسد، و حساب و کتابی در کار نباشد؛ بلکه دنیا و آخرت در هم تنیده شده‌اند و نحوه زیست انسان در دنیا، آخرت او را رقم خواهد زد. بر این اساس، خداوند متعال می‌فرماید: «وَمَا هَذِهِ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَهْوٌ وَ لَعِبٌ وَإِنَّ الدَّارَ الْآخِرَةَ لَهِيَ الْحَيَوَانُ لَو كَانُوا يَعْلَمُونَ» (عنکبوت: ۶۴)؛ «این زندگی دنیا جز لهو و لعب چیزی نیست، و زندگی واقعی سرای آخرت است، اگر آنها می‌دانستند». درتفسیر این آیه بیان شده است که: «حیات حقیقی که فناپذیر در آن نیست، نه درد و رنج و نه ترس و دلهره در آن وجود دارد، تنها حیات آخرت است. سرای آخرت عین زندگی و حیات است، گویی حیات از همه ابعاد آن می‌جوشد، و چیزی جز زندگی در آن نیست. بدیهی است قرآن هرگز نمی‌خواهد با این تعبیر ارزش مواهب الهی را در این جهان نفی کند، بلکه می‌خواهد بایک مقایسه صریح و روشن ارزش زندگی دنیوی را در برابر زندگی اخروی مجسم سازد، علاوه بر این به انسان هشدار دهد که «اسیر» این مواهب نباشد، بلکه «امیر» بر آنها گردد، و هرگز ارزش‌های اصیل وجود خود را با آنها معاوضه نکند» (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، ج ۱۶، ص ۳۳۹-۳۴۰). از سوی دیگر، اعتقاد به جهان آخرت، و این که همه اعمال انسان در ابعاد مختلف وجودی او از جمله بعد جنسی، مورد سنجش و ارزیابی قرار می‌گیرد و پاداش و جزا به آنها تعلق می‌گیرد و انسان توانایی پنهان کردن هیچ چیزی را ندارد، زیرا خداوند متعال نسبت به آنچه انجام می‌دهیم، بیناست (جحرات: ۱۸)؛ و از سوی دیگر تمام اعضای بدن انسان (چشم، گوش، قلب، پوست بدن و دست و پا) در روز قیامت علیه او شهادت می‌دهند (اسرا: ۳۰؛ فصلت: ۲۰؛ یس: ۶۵)؛ باعث می‌شود که انسان تلاش کند که بر تمایلات جنسی خود کنترل درونی داشته باشد و با قید و بند تقوی و

ایمان دست و پای هوا و هوس خود را ببندد. اما اگر انسان به جهان آخرت اعتقاد نداشته باشد، از شکستن حدود الهی ترسی نخواهد داشت. همچنان که خداوند می‌فرماید: «بَلْ يَرِيْدُ الْاِنْسَانُ لِيَفْجُرَ اَمَامَهُ» (قیامت: ۵)؛ علامه طباطبایی در تفسیر این آیه بیان می‌دارد: «آزادی‌طلبی انسان برای انجام هر کار دلخواه، انگیزه تکذیب قیامت و پرستش انکارآمیز از زمان آن است. همچنین، کلمه «فجر» به معنای انفجار و شکاف وسیع برداشتن است، و گناه را هم بدان جهت فجور نامیدند که باعث شکافته شدن و دریده شدن حرمت دیانت است» (طباطبایی، ۱۳۷۴، ج ۲۰، ص ۱۶۵).

۱-۱۰-۱- اصل: رهایی از اسارت نفس

وجود انسان در ابعاد مختلف از جمله در بعد جنسی، ممکن است به اسارت و بندگی نفس کشیده شود و اسیر هواپرستی، شهوت و نفس اماره خود شود. همچنان که خداوند می‌فرماید: «اَفَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ اِلَهَهُ هَوَاهُ وَ اضَلَّهُ اللّٰهُ عَلٰى عِلْمٍ وَ خَتَمَ عَلٰى سَمْعِهِ وَ قَلْبِهِ وَ جَعَلَ عَلٰى بَصَرِهِ غِشَاوَةً» (جاثیه: ۲۳). براساس این آیه «کسی که می‌داند، اله و خدایی دارد که باید او را بپرستد و لیکن به جای خدای سبحان، هوای خود را می‌پرستد، و در جای خدا قرار داده اطاعتش می‌کند؛ این استکبار و پیروی هوای نفس او را نگذارد که زیر بار حق برود و مادام که پیرو هوای نفس است راهی به سوی هدایت ندارد» (طباطبایی، ج ۱۸، ص ۲۶۳-۲۶۵). آزادی از قید و اسارت هوای نفس خود و تسلط برآن، نیازمند خویشتن‌داری و ذکر و یاد خداست.

۱-۱۰-۱-۱- روش: خویشتن‌داری در برابر تمایلات جنسی

یکی از روش‌های رهایی از اسارت نفس، خویشتن‌داری است که نتیجه ایمان به خداوند و بازگشت به سوی اوست که به انسان نیرو و قدرت می‌دهد و جلوی افسار گیسختگی و شهوات نفس را می‌گیرد و او را از گناه دور می‌کند. براین اساس، باید تلاش کرد که در برابر گناه، صبر و مقاومت پیشه کنیم و خود را نبازیم و در طاعت خداوند پایداری داشته باشیم. در این رابطه، خداوند می‌فرماید: «لَقَدْ رَاوَدْتُهُ عَنْ نَفْسِهِ فَاَسْتَعْصَمَ» (یوسف: ۳۲)؛ گفت، من از او کام خواستم و خویشتن‌داری کرد. علامه طباطبایی در تفسیر این آیه بیان می‌دارد: «یوسف هیچ مانعی که جلوگیری نفسش شود، و بر این همه عوامل قوی بچربد نداشته مگر اصل توحید، یعنی ایمان به خدا، و یا به تعبیری دیگر محبت الهی که وجود او را پر و قلب او را مشغول کرده بود، و در دلش جایی حتی به قدر یک سرانگشت برای غیر خدا خالی نگذاشته بود» (طباطبایی، ۱۳۷۴، ج ۱۱، ص ۱۷۱).

۱-۱۰-۲- روش: یاد خدا در هنگام وسوسه‌های نفسانی

با نظر به اینکه فشارهای نیاز جنسی در نوجوانان و جوانان، وسوسه‌هایی را در آنها ایجاد می‌کند، و در صورت تداوم ممکن است منجر به شکستن حدود الهی شود، یکی از روش‌های کنترل این وسوسه‌ها به یاد خدا بودن است. این امر، می‌تواند با ذکر صلوات، خواندن سوره حمد، یا

خواندن دو رکعت نماز باشد. در این میان، نماز به عنوان پل ارتباطی بین انسان و خداوند نقش مهمی در کنترل تمایلات انسان دارد، سبک شمرن و دوری از نماز، امکان عدم رعایت حدود اخلاقی در حیطة نیاز جنسی را افزایش می‌دهد. خداوند متعال در سوره مریم، آیه ۵۹ می‌فرماید: «اما بعد از آنها فرزندان ناشایسته‌ای روی کار آمدند که نماز را ضایع کردند و پیروی از شهوات نمودند و به زودی (مجازات) گمراهی خود را خواهند دید». در تفسیر این آیه آمده است: «نماز سدی است در میان انسان و گناهان، هنگامی که این سد شکسته شد، غوطه‌ور شدن در شهوات، نتیجه قطعی آن است؛ به تعبیر دیگر همان‌گونه که پیامبران، ارتقاء مقام خود را از یاد خدا شروع کردند؛ این پیروان ناخلف، سقوط و انحرافشان از فراموش کردن یاد خدا شروع شد» (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، ج ۱۳، ص ۱۰۲).

۱۱- نتیجه‌گیری

رویکرد اعتدالی، نقطه مقابل رویکرد رهبانیت و رویکرد نوگرایان جنسی است. در این میان، رویکرد رهبانیت، مبتنی بر مبارزه با نیاز جنسی، تحریم آگاهی‌های جنسی و به تبع آن مخالفت با تربیت جنسی است. رویکرد نوگرایان جنسی، مبتنی بر رهایی از مؤلفه‌های اخلاق سنتی و آموزه‌های دین مسیحیت، آزادی جنسی و به رسمیت شناختن انواع تمایلات جنسی است. رویکرد اعتدالی، ریشه در آرای متفکران مسلمان همچون ابن‌سینا، غزالی، ملا احمد نراقی و مطهری دارد؛ و بر روابط جنسی مسئولانه، به رسمیت شناختن نیاز جنسی و تربیت جنسی در چهارچوبی دینی و اخلاقی، تأکید می‌کند. رویکرد اعتدالی، نه تنها در پی نابود کردن استعدادهای فطری و طبیعی نیست، بلکه با آشفستگی، بی‌نظمی و به اختلال کشاندن استعدادهای طبیعی انسان مخالف است. براساس رویکرد اعتدالی، مبانی هستی‌شناختی تربیت جنسی عبارتند از: خدا محوری، هستی تجلی نظام احسن، زوجیت، هستی هدفمند و هستی اعم از دنیا و آخرت. اصول تربیت جنسی عبارتند از: موازین الهی معیار تربیت جنسی؛ تقوای جنسی، هدف و آرمان واقع نشدن شأن جنسی؛ پرورش استعدادهای عالی انسان، ازدواج؛ تبادل نظر در امر ازدواج، معیارهای الهی ازدواج، هدفمندی معقول تربیت جنسی و رهایی از اسارت نفس. روش‌های تربیت جنسی عبارتند از: ارتقاء تمایلات جنسی به سطح الهی، مراقبت مستمر؛ توجه به نیاز جنسی در حد طبیعی، والایش، محترم شمردن ازدواج به‌عنوان حکمی فطری، استفاده از نظر دیگران در امر ازدواج؛ به‌کار بردن معیارهای الهی، تربیت جنسی مبتنی بر مراحل رشد، خویشتنداری در برابر تمایلات جنسی و یاد خدا در هنگام وسوسه‌های نفسانی. براساس یافته‌های حاصل پیشنهاد می‌شود که مؤلفه‌های تربیت جنسی در برنامه درسی مورد بررسی قرار گیرد. همچنین، اسناد فرادستی نظام آموزش و پرورش با توجه به مؤلفه‌های تربیت جنسی مورد نقد و بررسی واقع شود. از جمله پیشنهادات کاربردی، افزایش دانش معلمان در زمینه تربیت جنسی، فراهم کردن بسترها و انگیزه‌های لازم در نظام تعلیم و تربیت برای اجرای تربیت جنسی اسلامی.

منابع

- قرآن کریم.
- آقا جمال خوانساری، محمد بن حسین؛ شرح آقا جمال الدین خوانساری برغرالحکم و دررالکلم؛ جلد ۶؛ تهران: انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۶۶ ش.
- باقری، خسرو؛ سجادیه، نرگس؛ توسلی، طیبه؛ رویکردها و روش‌های پژوهش در فلسفه تعلیم و تربیت؛ تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی اجتماعی، ۱۳۸۹ ش.
- باقری، خسرو؛ نگاهی دوباره به تربیت اسلامی؛ تهران: انتشارات مدرسه، ۱۳۷۶ ش.
- باقری، فریبرز؛ «نقش مفهوم غایتمندی در تعیین ملاک نابهنجاری در روانشناسی بارویکرد ماده‌گرایی»؛ مجله ذهن، ۱۳۹۱ ش.
- بهشتی، سعید؛ تأملاتی در فلسفه تعلیم و تربیت؛ تهران: شرکت چاپ و نشر بین‌الملل، سازمان تبلیغات اسلامی، ۱۳۸۹ ش.
- بیجاری، هانیه؛ مهram، بهروز؛ صادقی، منصوره‌السادات؛ «ملاک‌های انتخاب همسر از دید افراد راضی از ازدواج (دردوره عقد): یک مطالعه کیفی»؛ مجله علوم اجتماعی، ۱۳۹۸.
- پرباله، لیلا؛ کاکا دزفولی، فاطمه؛ کریمی‌نیا، محمدمهدی؛ انصاری مقدم، مجتبی؛ «تحلیل مبانی تربیت غریزه‌جنسی و راه کارهای کنترل آن از دیدگاه اسلام و علم روانشناسی»؛ مجله پیشرفت‌های نوین در روانشناسی، علوم تربیتی و آموزش و پرورش، ۱۴۰۰ ش.
- پهلوان، منصور؛ فقهی‌زاده، عبدالهادی؛ محمدی، روح‌الله؛ «مؤلفه‌های «خدامحوری» و آثار آن در زندگی از دیدگاه قرآن و روایات»؛ فصلنامه تخصصی اسلام و مطالعات اجتماعی، ۱۳۹۹ ش.
- حکیمی، محمدرضا؛ حکیمی، محمد؛ حکیمی، علی؛ الحیاء؛ جلد ۶؛ ترجمه احمد آرام؛ تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۸۰ ش.
- رحیم‌پور ازغدی، طاهره؛ عبدی، ولی؛ «مقایسه مبانی تربیت عقیفانه در مسیحت و اسلام»؛ اسلام و پژوهش‌های تربیتی، ۱۳۹۸.
- روشن‌ضمیر، محمد ابراهیم؛ فیروزی، نعمت‌الله؛ «نقش خدا محوری و مؤلفه‌های آن در مدیریت فرهنگی از منظر قرآن کریم»؛ آموزه‌های قرآنی، ۱۳۹۳ ش.
- رهنما، اکبر؛ علیین، حمید؛ محمدی، حسین؛ «بررسی و تبیین مبانی، اصول و روش‌های تربیت جنسی با تأکید بر دیدگاه اسلام»؛ مجله دانشور رفتار، ۱۳۸۶ ش.
- سعادت‌فرد، فاطمه؛ خلوتی جابری، سمیه؛ قلتاش، عباس؛ سعادت‌فرد، زهره؛ «بررسی تربیت جنسی کودکان و نوجوانان از دیدگاه اسلام»؛ اولین کنفرانس علمی پژوهشی راهکارهای توسعه و ترویج علوم در ایران، ۱۳۹۴ ش.
- شیربیگی، مریم؛ اسماعیلی، زهره؛ سعیدی‌پور، بهمن؛ سمرمدی، محمد؛ «رضا طراح‌الگویی تربیت جنسی در عصر جهانی شدن با تأکید بر دیدگاه اسلام: بارویکرد نظریه داده بنیاد»؛ مجله پژوهش در دین و سلامت، ۱۳۹۹ ش.
- طاهرپور، محمد شریف؛ شرفی، محمدرضا؛ «تبیین مبانی هستی‌شناسی اخلاق جنسی از دیدگاه

- اسلام؛ اسلام و پژوهش‌های تربیتی، ۱۳۹۰ ش.
- طباطبایی، سید محمد حسین؛ تفسیر المیزان؛ ج ۲، ۳، ۴، ۱۱، ۱۳، ۱۴، ۱۸، ۱۹، ۲۰؛ ترجمه سید محمدباقر موسوی همدانی؛ قم: دفتر انتشارات اسلامی، ۱۳۷۴ ش.
  - فولادی، محمد؛ «جستاری بر علم دینی، نقد و بررسی رویکرد تأسیسی»؛ مجله عیار پژوهش در علوم انسانی، ۱۳۹۵ ش.
  - فیاض، ایران‌دخت؛ بختیاروند، مریم؛ «هرزه‌نگاری: چالشی فراروی تربیت جنسی از دیدگاه اسلام»؛ پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی، ۱۳۹۷ ش.
  - قاسمی، حمید محمد؛ اخلاق جنسی از دیدگاه اسلام؛ تهران: انتشارات سازمان تبلیغات اسلامی، ۱۳۷۳ ش.
  - کاوه‌ای سده، سمیه؛ یوسفی، زهرا؛ ترکان، هاجر؛ «بررسی مشاوره ازدواج توسط خبرگان مشاوره ازدواج و استخراج الگوی مشاوره پیش از ازدواج خیره‌محور»؛ مجله دانش و پژوهش در روانشناسی کاربردی، ۱۴۰۱ ش.
  - مزیدی، محمد؛ خدمت‌یان، محمد؛ «ارائه الگوی تربیت جنسی با تکیه بر دیدگاه‌های اندیشمندان مسلمان»؛ دوفصلنامه تربیت اسلامی، ۱۳۹۶ ش.
  - مطهری، مرتضی؛ بیست گفتار؛ قم: انتشارات صدرا، ۱۳۵۸ ش.
  - مطهری، مرتضی؛ فطرت؛ تهران: انتشارات صدرا، ۱۳۹۸ ش.
  - مطهری، مرتضی؛ مجموعه آثار جلد ۲۰؛ اصل اجتهاد در اسلام (ده گفتار)؛ تهران: انتشارات صدرا، ۱۳۸۸ ش.
  - مطهری، مرتضی؛ مجموعه آثار جلد ۲۲؛ تعلیم و تربیت در اسلام؛ تهران: انتشارات صدرا، ۱۳۹۵ ش.
  - مطهری، مرتضی؛ مجموعه آثار؛ جلد ۱۹؛ اخلاق جنسی در اسلام و جهان غرب؛ قم: انتشارات صدرا، ۱۳۷۷ ش.
  - مکارم شیرازی، ناصر؛ تفسیر نمونه؛ جلد ۲۴، ۱۸، ۱۶، ۱۴، ۱۳، ۱۲، ۳؛ تهران: دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۷۴ ش.
  - نجفی، محمد؛ متقی، زهره؛ «پیامدهای تربیتی آموزش نظام احسن از دیدگاه اسلام»؛ مجله تربیت اسلامی، ۱۳۸۹ ش.
- Eniola, S. G. (2013). An Islam Perspective of sex and sexuality: A lesson for contemporary Muslim. *Journal of Humanities and Social Science*. 12(2): 20- 28.
  - Ermayani, T. (2019). Sex Education an Early Age in the Perspective of Islam. *Proceedings of the 2nd International Conference on Education, Universitas Muhammadiyah Purworejo, Indonesia*, pp.246- 253.
  - Fahs, S & Kanso, A. (2022). Sex education in Islam and the West and its function in the pure life of modern human. *International Multidisciplinary Journal of Pure Life*, 9 (29): 137- 156.
  - Farmahini Farahani, M., Tajdary, M.H & Soltani Fallah, A. (2023). Sex education in schools: An Islamic approach. *ymer journal*. V. 22 (2): 239- 248.

- Farmahini Farahani, M., Tajdary, M.h & Ghasemabadi Karami Ranjbar, Z. (2022). Principles of sexual education in Islam. *International Journal of Early Childhood Special Education*, 14(05 2022): 5450- 5457.
- Frederick, R. S. (2017). A brief history of sexology, pt. 2. <https://sexualityandthecity.com/201613/12//a-brief-history-of-sexology-pt-2/>
- Frederick, R. S. (2017). A brief history of sexology, pt. 1. <https://sexualityandthecity.com/201628/11//a-brief-history-of-sexology-pt-1/>
- Hadi Putra, P & Erniyati, Y. (2022). Sex Education in Islamic Education Perspective. *Academic Journal of Islamic Studies*, 7(2): 261- 282.
- Ihwani, S. S., Muhtar, A & Musa, N. (2017). Sex education: an overview from Quranic approach. *J-QSS – Journal of Quran Sunnah Education and Special Needs*. 1(2): 1- 12.
- Ihwani, S. S., Muhtarii, A., Musa, N., Yaakubiv, A., Marzuki Mohamad, A., Hehsan, A & Rashedv, Z. N. (2017). An overview of sex education: Comparison between Islam and western perspective, 8(4): 43- 51.
- Ismail, A. F. O., Bensala, Y & Baimukhanbetov, B. (2022). Islamic sexual education: A necessity for imparting sexual modesty. *Dayah: Journal of Islamic Education*, 5(1): 1- 18.
- Jamaluddin, S. J. K., Shaharudin, N. S., Azhar, N. A. H. M., Alias, N. A. A., Kamarudin, N.J., Habibi, Z. M., Srafi, N. S., Sulaiman, H., Suhaimy, N. H., Salleh, R. A., & Yaacob, M. (2023). Sex education according to Islamic civilization and western civilization. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 13(1): 714– 731.
- Lassiter, J. M., Saleh, L., Starks, T., Grov, C., Ventuneac, A., & Parsons, J. T. (2017). Race, ethnicity, religious affiliation, and education are associated with gay and bisexual men's religious and spiritual participation and beliefs: Results from the One Thousand Strong cohort. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, 23(4): 468- 476.
- Parrinder, G. (1996). *Sexual morality in the world's religions*. Oneworld Publications.
- Sivananda, S. S. (2001). *Practice of Brahmacharya*. Unknown Southasian Publishing